

ONBEŞİNCİ YÜZYIL MACAR KRONİĞİ THURÔCZY'DE TÜRKLER

HİCRAN AKIN*

Türkler, Ondördüncü yüzyılda Gelibolu'ya yerleştikten sonra, Avrupa yakasında büyük bir süratle ilerlemiş, Balkan kavimleri üzerinde sağladıkları başarılarla bütün Avrupa'nın dikkatini üzerlerine çekmişlerdi. Bu hadiseden itibaren Avrupa Türk fetihleriyle ilgilenmiş, bir yandan Türklerle askerî mücadeleyi sürdürürken, diğer yandan Türk fetihlerini kaydetmeye başlamıştı. İşte Türk tarihçiliğinin henüz başlamadığı bir sırada cereyan eden bu hadiseleri anlayabilmek ve Türk tarihçiliğinin başlangıç devrine kadar uzanan boşluğu doldurabilmek için, Bizans ve Batı kaynaklarına baş vuruyoruz. Böylece, gelişmiş ve zengin tarih yazıcılığı ile başta Bizans ve ondan sonra Macar ve İtalyan kaynaklarından faydalanırken, Bizans'ın son devrinde ve hemen hemen aynı zamanda yetişen 4 büyük tarihçi, Halkondil, Dukas, Sphrantzes ve Kritovulos'un eserlerine baş vurduğumuz gibi, Batılı tarihçiler arasında temayüz eden ve Türk tarihi için son derece öneme sahip bir eser bırakan Macar tarihçisi Thuróczy'nin kroniğinden de istifade ediyoruz.

Bilindiği gibi, Ahmedî, Şükrullah ve Tevki'î Mehmed Paşa'nın tarihleri dışında, ilk Osmanlı kroniklerinin büyük kısmı II. Bayezid zamanında yazılmıştır.

Enverî, Düsturnâme'sini 1464 yılında yazarken, Sarıca Kemal, Selâtinname'sini 1490 yılında II. Bayezid'in emriyle yazmış, Kıvamî, Fetihname-i Sultan Mehmed adlı eserini yine Bayezid devrinde, Tursun Bey, Tarih-i Ebû'l-feth Sultan Mehmed Han adlı eserini 1497 ile 1500 seneleri arasında yazmış, Neşrî, Cihannümâ'sını 1485-1493 yılları arasında telif etmiştir. Aşıkpaşazâde, Tevârih'ini 1484'te yazmaya başlamış, 1503 yılına kadar sürdürmüştür. İbn Kemal (Kemalpaşazâde) ise, Fatih devrini anlattığı VII. Defter'i bitirip VIII. Defter'e başladığı zaman, tarih 1508 yılını geçmiş bulunuyordu.

* Dr. Hicran Akın, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Hungaroloji Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

Görüldüğü gibi, Türk tarihçiliğinin henüz yetersiz ve başlangıç devrine rastladığı bir zamanda, Macar kronik yazarı Thuróczy, *Chronica Hungarorum* (Macarların Kroniği) adlı eserini 1475-1487 yılları arasında kaleme almıştır. Olayların çok yakınında yaşayan bir kişi olarak bir çok hadisenin tanığı olan ve çağdaşı bulunduğu hadiseleri son derece objektif olarak nakleden Thuróczy, yazdığı kronikte yaklaşık 100 senelik Osmanlı-Macar ilişkilerine ışık tutmuş, bu suretle Türk tarihine büyük bir hizmette bulunmuştur. Buna rağmen Thuróczy, bizde hiç bilinmez, Batı ilim âleminde ise, bol miktarda kendisinden faydalanmış olan hümanist tarihçi Bonfini ve Hammer aracılığıyla bilinir.

Öldükçe seviyeli bir tarihçi olarak karşımıza çıkan Thuróczy, hali vakti yerinde, mülk sahibi, soylu bir Macar ailesinden gelir. Üniversite tahsili yaptığına dair hiçbir bilgimiz olmayan Thuróczy, 1435 yılında doğmuş, 1465 yılından itibaren avukatlık yapmış, Lâtinceye hâkim bir kişi sıfatıyla 1467 yılında baş hâkimlerin notariusları, yani adli kâtipleri arasına girmiştir. 1476'da artık temyiz mahkemesinde vesikaları kaleme alan baş kâtiptir. Kıral Mátyás (1458-1490), yargı hâkimlerinden biri olarak Thuróczy'yi seçer. Böylece Thuróczy artık adli daire başkanıdır. Büyük bir ihtimalle 1488'de ölen Thuróczy, hayat hikâyesinin de gösterdiği gibi, yazar olarak yetişmemiştir, hukuk kültürüne sahip bir hâkimdi. Çevreden gelen teşvikler onu yazar olmaya sevkeder.

Thuróczy, adli kâtip olarak çalıştığı sırada, efendisi yargı hâkimi Hásságyi'nin isteği üzerine II. Károly'nun (Küçük Károly) tarihini yazar. Burada, 1385-86 yılı hadiseleri anlatılır. Böylece, "Macarların Kroniği"nin ilk bölümü yazılmış olur. Bu bölümü okuyan yeni efendisi Tamás Drágy, Thuróczy'nin tarih yazarlığı sanatını keşfederek ondan bu defa Macarların geçmişi ve anayurt konusunda bir eser yazmasını ister. Daha önce yazılan eserlerde, İskitya hakkında çok şeyin ihmal edildiğini ve büyük Kıral Attila'nın icraatının kısaca anlatıldığını gören Drágy, eksiklerin tamamlanmasını zarurî görerek Thuróczy'den bu konuda çalışmasını ister. Thuróczy de İskitya'yı ve Attila'nın ölümsüz çağını şimdiye kadar yazılanlardan ayrıntılı olarak yazmayı, yazarların ihmalinden doğan hataları düzeltmeyi kabul eder. Seleflerinin faydalanamadığı eserlerden iktibaslar yaparak anayurt ve Attila'dan bahseden kısmı önemli ölçüde genişletir. Fakat sadece Hun tarihini ayrıntılı olarak işler. İskit-Hun-Macar

tarihi, kroniğin zaman sırası bakımından ikinci olarak hazırlanan kısmıdır. Thuróczy'nin İskit-Hun tarihine dair başlıca kaynağı, Aeneas Silvius'un¹ Cosmographia adlı eseri ve Floransa arşivindeki Antonius'un dünya kroniği idi. Thuróczy'nin gözünde Aeneas Silvius büyük bir yazardır ve bu yüzden onun eserini kroniğinin mihenk taşı yapmıştır.

Kendisinden istenen bu ikinci bölümü de bitirdikten sonra Thuróczy, Küçük Károly'un ölümü (1386) ve Kral Mátyás'ın tahta çıkışı (1458) arasındaki devrenin işlenmesini zarurî görür. Thuróczy, Kral Mátyás'ın hâkimiyetini gerektiği kadar etraflı yazmak için kendisinde yeterince kuvvet görmez, fakat kaydedilmezse bu çağın insanların hafızasından silineceğinden korkarak kroniğin üçüncü ve son bölümünü kaleme alır.

Macarların eski kırıllarının icraatını ve ününü ilân etmek ve dışarıda yaymak isteyen "Macarların Kroniği", devrin hükümdarı Mátyás'ı Batı'daki seferlerinden dolayı övmek için değil, Müslüman Türklerin Avrupa'yı tehdit eden hücumları karşısında Hıristiyan dünyasının koruyucusu olarak tasvir etmek için hazırlanmıştır.

Kroniğin el yazması zamanımıza kalmamıştır, fakat eser bitirildikten hemen sonra, 20 Mart 1488'de Brünn'de yayınlanmıştır. Kronikte bahsedilen en son hadise, 17 Ağustos 1487'de Wiener-Neustadt'ın (Macarcası Bécsújhely) Macarlar tarafından alınış olayıdır. Kronik, Brünn baskısında 152. sayfada "Deo Gratias: Tanrı'ya şükür" kelimeleriyle bitmektedir. Kronikte ayrıca 41 adet renkli gravür bulunmaktadır. Kronik yazarı Thuróczy'nin üslubu kolayca anlaşılabilir bir üslüptür. Cümleleri Lâtinceye ana dili Macarcadan çevirmemiş, Lâtince düşünmüş ve kaleme almıştır. Bu Lâtince Cicero ve Livius'un Lâtincesi değil, 15. yüzyıl Macaristan'ınm dilidir. Bilindiği gibi, 17. yüzyıla kadar Macaristan'ın resmî dili Lâtince'dir. "Macarların Kroniği" Brünn baskısından iki buçuk ay sonra 3 Haziran 1488'de Augusburg'da yeniden iki değişik nüsha halinde basılmıştır. Her iki nüsha bugün Budapeşte'de, Macar Millî Kütüphanesi'nde (Országos Széchényi Könyvtár) bulunmaktadır.

Thuróczy ve çevresindekiler, hadiselerin en yakın görgü tanığıydılar. Bu çevrede dönen tertiplerden haberdardılar. Hâkim

¹ Aeneas Silvius Piccolomini, tanınmış, İtalyan hümanistidir. İmparator III. Frederik'in de kâtipliğini yapmış, daha sonra papa seçilerek II. Pius adıyla 1458-1464 yılları arasında papalık görevini yürütmüştür.

arkadaşları hukuk konuları dışında da cereyan eden hadiseleri Thuróczy'nin faydalanması için kaydetmişlerdir. Kronik yazarı, başbakan gibi üst seviyeden kişilerle sık sık birlikteydi. Başbakan Mihál Országh Gúti (ölümü 1484) günün önemli hadiseleri hakkında ona bilgi verirdi. Bu yüzden bu çevre olmasaydı, Thuróczy tarih yazarı olamazdı.

Thuróczy'nin günlük adalet işleri sırasında edindiği adalet anlayışı, tarih görüşünü mutlaka etkilemiştir. Kronikte hadiselerin ahlâkî bakımdan da yargısı yapılmıştır. Yazar, önemli noktaların arkasında dahi ahlâkî motifler araştırır. Bunun en güzel delillerinden birini Varna muharebesini değerlendirirken görebiliriz: kronik yazarı, I. Ulászló'nun ölümünü ve Haçlı ordusunun uğradığı felâketi, kiralın ve Hunyadi'nin II. Murad ile yaptıkları Segedin barışını ve yemini bozmalarına bağlar. Türklerle vardığı yeminli Segedin anlaşmasını bozan ve bunu hayatıyla ödeyen Kıral Ulászló'nun kaderiyle, atlarını Kudüs'teki bir kiliseye her hangi bir ahıra bağlar gibi bağlayan Pompeius'un kötü talihi arasında benzerlik görür. Thuróczy, rahip sınıfına mensup olmayan ilk Macar tarih yazarıdır. Kendisinden önceki tarih yazarlarının hemen hepsi rahip sınıfına mensuptu. Thuróczy'nin 5 seneden fazla üzerinde çalıştığı eserin görüş açısından bir Ortaçağ tarih eseri olması hususunda gayret sarfettiği görülür. Thuróczy, Ortaçağ telâkkisindeki kronik yazım sahasında son Macar saray kronik yazarıdır. Nitekim kiral Mátyás'ın tarih yazarları artık başka bir ekol kurarlar. Thuróczy'nin kroniği Hunyadi'ler çağı bakımından son derece öneme sahiptir. Yazarın Sekellerin hâlâ "scyhiai" harfleriyle oyma yazısını kullanmalarını zikretmesi tarihî bakımdan son derece öneme sahip bir kayıttır. Thuróczy, Sekel oyma yazısını Hun yazısı olarak kabul eder.² Thuróczy'nin eserini sadece tanınmış İtalyan hümanist tarihçi Bonfini değil,³ müteakip yüzyılın Macar dili edebiyatı da kaynak olarak kullanmıştır.

² Sekeller, bugün Transilvanya'da, yani Romanya topraklarında yaşayan bir kavimdir. Bugüne kadar Sekeller hakkında yapılan araştırmalar, bu kavmin Türk olduğunu ortaya koymuştur. Fakat Sekellerin Hunlardan mı, Avarlardan mı, yoksa Bulgarlardan mı geldikleri henüz açıklığa kavuşturulamamıştır. Sekeller, 17. yüzyıla kadar oyma yazısını kullanmışlardır. Bu oyma yazısı, iki harfin dışında, Türklerin Yenisey kitabelerinde kullandıkları oyma yazısıyla aynıdır. Thuróczy'nin, kroniğini yazdığı sırada, yani 15. yüzyıl sonlarında, Sekellerin hâlâ oyma yazısını kullandıklarını zikretmesi, son derece önemli bir kayıttır.

³ *Bonfini*: 1427'de Askoli'de doğan Bonfini, 1486 yılına kadar öğretmenlik yapmış, kiral Mátyás'ın karısı kraliçe Beatrix ile daha İtalya'dayken tanışmış,

Eserdeki kronoloji hataları müellifin yaşadığı devre yaklaştıkça azalmaktaysa da, hatalara her zaman rastlanır. Bu yüzden Thuróczy'de, 14. yüzyıldan 15. yüzyıla geçerken cereyan eden hadiselerin silsilesi tamamen karışıktır. Mesela, kral Sigismund'un Roma kralı seçilişi (1410) ile Güvercinlik kuşatması (1428), sanki aynı tarihte cereyan etmiş gibi, birbiri arkasından aynı bölümde yer almıştır. Fatih'in 1456 Belgrad kuşatması, yazara göre 1455'de vuku bulmuştur. Çağdaşı bulunduğu hadiselerde büyük hatalara düşmesine bakılırsa, kronoloji hususuna pek özen göstermediği anlaşılır, buna karşılık, hadiseleri ve kahramanlarını genellikle doğru kaydeder.

Macarların menşei ve anayurt meselesi 13. yüzyılda henüz aydınlığa kavuşmamıştı. İşte bu nedenle 13. yüzyıldan itibaren bu konuda bazı görüşler ortaya konmuş, Thuróczy de bu görüşler doğrultusunda eserinin Hun-Türklerine dair olan kısmını kaleme almıştır. Bu görüşleri açıklamadan önce, Macarların anayurdu ve bugünkü yurtlarına yerleşinceye kadarki tarihleri hakkında bazı kısa bilgiler vermeyi uygun buluyoruz.

Macarların anayurdu Ural Dağları bölgesidir. Tobol, İşim, Kama, Byelaya ve Çusovaya nehirlerinin çevrelediği bu bölgede M. Ö. 1000 yıllarından itibaren yaşamaya başlamışlar, buradan Batı-Sibirya'ya göç etmişler ve burada Tonol-İşim nehirleri arasında yaşarken ilk defa Türk kavimleriyle temasa gelmişlerdir. Daha sonra 463 yılındaki kavimler göçü sırasında, Türk kavimleriyle birlikte

---

1486'da kral Mátyás ile olan ilişkisini daha da samimileştirmişti. 1486'da Avusturya'ya giden Bonfini, Retz şehrinde kral Mátyás ile buluşmuş ve daha o zaman kral ve kraliçe Beatrix'e 5 eser takdim etmiştir. En önemli eseri olan *Rurum Ungaricarum Decades* adlı tarihinde Bonfini, 1499 yılına kadar Macar tarihini 45 kitapta ve 10'ar yıllık bölümler halinde işlemiştir. Mátyás'tan önceki devirlere ait bilgileri Thuróczy'den alan Bonfini, bu bilgileri yabancı kaynaklardan aldığı bilgilerle genişletmek suretiyle eserini hazırlamıştır. Kral Mátyás ve I. Ulászló devrine dair kayıtları doğrudan doğruya kullanmıştır. Mátyás Macar kralı seçildikten (1458) sonra gelişen olayları görgü tanıklarına dayandırarak nakleder. 1478'den sonra kendisi Macar sarayında yaşadığından doğrudan bilgiler elde etmiştir. O da Thuróczy gibi, hadiselerin sebebini araştırdığından meydana getirdiği eser, özellikle Mátyás devri için en önemli ve en güvenilir kaynak olmuştur. 1503'de vefat eden Bonfini ile beraber Macar sarayında Ortaçağ telâkkisine dayanan tarih yazıcılığı tarihe karışmış ve hümanist tarih yazıcılığı onun yerini almıştır (István Beigel, "Adalék Bonfinus élete történetéhez," *Századok*, 1902, s. 88-91; János Horváth, *Az irodalmi műveltség megoszlása* Budapest 1944, s. 147-161).

Kafkasya'ya göç etmişlerdir. Bu tarihten itibaren Kafkasya bölgesinde, 800 ila 830 yıllarına kadar Hazar Devleti hâkimiyetinde yaşamışlar, Türklerden ziraat, hayvancılık ve atlı kültürü öğrenmişlerdir. Türkçe'den Macarca'ya geçen kelimelerin en büyük kısmı burada, Kafkasya bölgesinde Macarca'ya girmiştir. Hazar hâkimiyetinde yaşayan diğer kavimler gibi, Macarlar da Hazar Devletinin zayıflamasından faydalanarak buradan ayrılmışlar ve Azak Denizi'nin (Maeotis) kuzeyinde, ilk reisleri Levedias'a izafeten Levedia adını verdikleri Donetz ve Dinyeper nehirleri arasındaki bölgeye göç etmişlerdir. 889 yılına kadar burada yaşadıkdan sonra, Peçenek hücumu sonunda burayı da terkederek Dinyeper-Seret nehirleri arasındaki Etelköz adı verilen yurtlarına yerleşmişlerdir. Yeni bir Peçenek hücumu karşısında buradan da ayrılmak zorunda kalarak, 896 yılında bugünkü yurtlarına, Karpat Havzası'na yerleşmişlerdir. Macar tarihinde bu hadiseye yurt işgâli denir ve o tarihten beri Macarlar burada yaşamaktadırlar.

Kronik yazarımız Thuróczy de, tarihte 13. yüzyıl sonundan bu yana meydana gelen bir anlayış içinde eserini sunmaktadır. Bu anlayışa göre, Macar kavmi 4-5. yüzyıllarda Tuna-Tisa nehri arasındaki Roma devri Pannonia'sında yerleşen ve Avrupa'nın pek çok yerinde fetihlerde bulunan Hun kavmiyle aynı veya akrabadır. Bu anlayışa uygun olarak Macar kavminin tarihi, Hunların tarihiyle başlamaktadır. Buna göre, Hunların Pannonia'da yerleşmesi Macarların ilk yurt işgâli, "primus introitus" ve reis Árpád ile 896 yılında yaptıkları yurt işgâli aslında sadece Pannonia'ya geri dönüş, "reditus" veya ikinci yurt işgâli "secundus introitus"tur.

Bu Hun-Macar aynılığını veya akrabalığını ilân eden tarihi anlayışın ilk temsilcisi Anonymus'tur. Kıral Béla'nın (1235-1270) kâtabi bulunan Anonymus, 13. yüzyılın ilk çeyreğinde eserini yazmıştır. Anonymus, Árpád yönetimi altında, 896 yılında Pannonia'yı işgâl eden Macarlarla ilgili olarak Pannonia'dan "Kıral Attila'nın mirası" olarak bahseder. Ona göre Macarlar, Kıral Attila'nın mirasını mülkiyetlerine alırlar. Anonymus Attila'nın kavmi Hunların yurt tutan Macarlarla aynı veya akraba olduklarından bahsetmez, sadece Macar yurdunu ele geçirenlerin reisi Árpád'ın efsanevi İncil soy kütüğüne göre, İncil'deki Kıral Me'cüc vasıtasıyla Kıral Attila'dan geldiğini vurgular.

Resim no, 1 — ATTİLA: Kronikte kullanılan portreler hayalidir, yani gravür sanatçısı, kroniğin metni ışığında gravürleri hazırlamış olmalıdır. Buradaki Attila tasvirinde, kroniğin metnindeki tasvirin pek dikkate alınmadığı görülür. Kroniğe göre, Attilageniş omuzlu, geniş gövdeli, keskin bakışlıdır. Mızrağına ve bayrağına taçlı bir tuğrul kuşu çizilmiştir ve uzun sakallı bir erkektir. Bu gravürde ise, Attila uzun saçlıdır, fakat nisbeten kısa sakallı tasvir edilmiştir. Keskin bakışı aslına uygun resmedilmiştir, fakat metinde adı geçen bayraktaki tuğrul kuşunun tacı yoktur.

Resim no, 2 a — SİĞİSMUND: 1387-1437 yılları arasında 50 yıl hükümdarlık yapmıştır. Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmed ve II. Murad'ın çağdaşdır. Niğbolu Haçlı Seferi kumandanı olan Sigismund, Bayezid tarafından büyük bir yenilgiye uğratılmış (1396) ve canını zor kurtarmıştır. 1428 Güvercinlik kuşatması sırasında ise II. Murad tarafından yenilgiye uğratarak mutlak bir ölümden kurtulmuştur.

Resim no, 2 b — Fatih'in Belgrad kuşatmasında kullandığı toplar ve Belgrad şehri

Resim no, 3 — JÁNOS HUNYADI: Uzun yıllar Macar ordusunda kumandanlık yapan Hun yadi, Türklere pek çok defa çarpışmış, 1444 Varna muharebesinde kralıyla birlikte büyük bir yenilgiye uğramış, bu muharebede kral I. Ulászló ölmüştür. 1446-1453 yılları arasında kral naipliği yapan Hunyadi, 1453'den sonra Besztercze daimî kontu ve Macaristan baş kumandanı olmuştur. Macaristan baş kumandanı olarak Belgrad kuşatmasında Fatih ile çarpışmış, Fatih'i yenilgiye uğratarak Türk ordusuna ağır bir darbe vurmuştur (1456). Türklere karşı sağladığı bazı başarılarla Macar milletinin büyük sevgisini kazanan Hunyadi, Belgrad kuşatmasından hemen sonra ölmüş (1456), ölümünden sonra Macar asilzâdeleri hanedana mensup olmamasına rağmen Hunyadi'ye duydukları saygı nedeniyle, Hunyadi'nin oğlu Mátyás'ı Macar kralı seçmişlerdir (1458).

Resim no, 4 — MTYS: Macaristan'ın en büyük kiralrı arasında sayılan Kiral Mtys (1458-1490), Fatih'in çağdaşı ve Hunyadi'nin oğludur. Thurczy kroniğini onun zamanında yazmış ve kronik ona ithaf edilmiştir. Bu gravürde, Kiral Mtys tamamen geen olarak hemen hemen çocuksu bir yüzle, sakalsız ve kıvırcık saçlı olarak tasvir edilmiştir. Oysa Mtys, kronik hazırlandığı sırada 50 yaşındaydı. Bu tasvir de aslına uygun değildir. Gravür sanatçısı, Kiral Mtys henüz yaşadığı için onu basma kalıp değil, aslına uygun olarak tasvir edebilirdi. Fatih'in belgrad kuşatmasında kullanıldığı toplar ve belgrad şehri

Bu mütevazî başlangıçtan, IV. László'nun (Kuman László 1272-1290) saray rahibi Simon Kézai'nin kaleminden, 13. yüzyılın son çeyreğinde geniş muhtevalı renkli bir Hun tarihi doğmuştur. Hunlardan Macarların selefleri olarak, hatta Macarlarla aynı kavim olarak ilk defa Simon Kézai'nin eseri söz eder. Kézai'nin eserinin başarısı o derece büyük olmuştu ki, ondan sonra Macar tarih yazıcılığı, Pannonia'daki Hun tarihini Macar tarihinin organik kısmı olarak kabul etmiştir.

Özellikle Hun-Macar aynılığının 13. yüzyılda tarihî bakımdan ortaya konuluşundan beri, çok çeşitli Batılı tarih yazarlarının Attila ve imparatorluğu hakkında anlattıkları her şey, Macar tarihinde erimiştir. Thuróczy de Attila ve Hunlar hakkında selefleri tarafından bilinmeyen verileri kroniğine alırken yüzyıllardan beri süregelen geleneği bu şekilde takip etmiştir.

Görüldüğü gibi, Hun-Macar aynılığı Thuróczy'nin buluşu değildir. Bu husus iki yüzyıldan beri Macar tarihinin şuurla işlenen unsurlarından biridir. Nedense kiral Mátyás'ın hükümdarlığı sırasında (1458-1490) saray çevresi Hun akrabalığını belki eskisinden çok benimsemiştir. 1475'de Roma'ya gönderilen Macar elçi heyetinden László Vetési, Papa'nın önünde, Türklere karşı savunmayı ancak Hunlardan, yani bugünkü Macarlardan bekleyebileceğini, Papa Leon'un ricası üzerine Roma altından çekilmekle Attila'nın Hunlara örnek olduğunu ve Hunların hükümdarlarının Hıristiyanlığı kabul ettiğinden beri, kilisenin en sadık oğulları olduklarını ifade etmiştir. Bu davranıştan Hıristiyan düşmanlığıyla suçlanan Hunların üzerinden bu ithamı kaldırmayı ve Hunların davranışının kilise menfaatleriyle ters düşmediğini göstermeye çalıştıkları sonucunu çıkarıyoruz. Thuróczy, sarayın bu ilginç telâkkisini tam anlamıyla kendi telâkkisi haline getirir. Hunların Hıristiyan olduğunu söylemese bile, onları olabildiğince sevimli göstermeye çalışmıştır. Thuróczy'nin gözünde "Hunlar veya Macarlar" bir ve aynı kavimdir.

Thuróczy'ye göre, tarih yazarlarını Hun kiralının büyüklüğünü tanımaktan yabancı milletlerin nefreti alıkoymuştur. Oysa Thuróczy, Attila'nın hayatını ayrıntılı bir şekilde yazmakla onu ölümsüzleştirmiştir. Hun tarihi ve Attila'nın şahsının Macar sarayında büyük ilgi konusu olduğunu Thuróczy'nin kiral Mátyás'ı "secundus Attila: İkinci Attila" diye adlandırmasından anlıyoruz. Batılı eski tarih yazarlarının Attila'ya kin beslediklerini tekrarlayan Thuróczy, sırf

bu yüzden imparatorluk ünvanım dahi ona çok gördüklerini kaydeder. Ona göre, Batılı tarihçiler Attila'nın icraatını hafife alarak kısaca anlatmışlardır. Ölümsüzlüğe lâyık gördüğü Attila'nın çağım gururla doldurmaya çalışır. Hunların tarihini 13. yüzyıldaki selefi Anonymus'un kullanmadığı kaynak eserlerden büyük sayıdaki yeni bölümlerle tamamlayarak ayrıntılı bir şekilde kaleme alır.

Thuróczy'nin Macarları ölümle tehdit eden Türklerden nefret etmesi beklendiği halde, onlardan nefret etmediği görülür. Thuróczy eserini yazdığı sırada, Türkler ve Macarlar artık yüz seneden beri ciddi savaşlar yapmakta, zaman zaman ölüm kalım mücadelesi vermekteydiler. Son derece gerçekçi olan Thuróczy, durum böyleyken dahi Türklerden nefretle bahsetmemiş, hatta onları övmüştür. Thuróczy, kaynağı Aeneas Silvius'un *Cosmographia* adlı eserinden Türklerin aşağılanmış tasvirini kopya edebilirdi, fakat kronik yazarı hikâyenin tek bir kelimesini dahi eserine almaya lâyık görmemiştir. Tam tersine soylu bir düşmana yaraşır tarzda, Türklerin başarılarına atıfta bulunmuş, hem giyinişleriyle, hem silâhlarıyla İskit vatanından getirdikleri adeti muhafaza ettiklerini belirtmiştir. Osmanlı beylerini voyvoda diye adlandıran (*Wayuoda Natuliae*: Anadolu voyvodası) Thuróczy, Türk hükümdarlarına imparator ünvanım vermiş (*caesar turcorum*) ve onları imparator diye adlandırmıştır. Objektif bir tarihçiye yaraşan ağırlıkla eserini kaleme alan kronik yazarı, eserinin sadece iki yerinde, kiral Sigismund'un 1396 Niğbolu Haçlı Seferi'nden ve Hunyadi'nin 1443 Uzun Seferi'nden bahsederken Türklerle dinsizler demiştir. Bunun dışında, Türkler hakkında hiçbir kötü söz kullanmayan kronik yazarı, bu yönüyle Türk ve Bizans kaynakları arasında hakkıyla temayüz eder. Onun bu tutumu, tarihçilikte kuvvetli taraflarından birini oluşturur.

Kronik yazarı, "Murad mızrağını Bizanslılara çevirdi", "Türklerin mızrakları gün ışığında bile parıldamıyordu" diyerek mızrağı kuvvet ve hâkimiyet yerine kullanmış, böylece de çağdaşı Bizans kronik yazarlarını takip etmiştir. (Mesela, Dukas, "Mehmed, Macarlara ve Bulgarlara karşı mızrağını sallayarak..."). Kuyruklu yıldızın ortaya çıkışı veya ansızın çıkan fırtınanın uğursuz hadiselerin habercisi olabileceği şeklindeki hurafelere inanç, Bizans ve Türk kroniklerinde olduğu gibi, Thuróczy'de de mevcuttur. Kilise öğretilerini kabul eden Thuróczy, Tanrı'ya inanmakta, fakat tarihin seyrini Tanrı'nın yönettiğini kabul etmemektedir.

Son derece gerçekçi olan Thuróczy, başkalarının hatalarını zaman zaman mukayese yoluyla ortaya koymaya çalışır. Thuróczy, değişik görüşleri birbiriyle mukayese ederek doğruyu bulmaya çalışmakla dikkati çekmektedir. Objektiflikte ve hadiselerin arkasındaki nedenleri araştırmada çağdaşı Bizans tarihçisi Halkondil ve Türk kronik yazarlarından da İbn Kemal ile benzerlik gösterir. Bu yönüyle her fırsatta Fatih'i öven Kritovulos'tan ve İstanbul'un alınışı sırasında ailesiyle birlikte Türklere esir düştüğü için Türklere nefret eden, bu yüzden de objektif olamayan Sphranzes'ten farklılık gösterir.

Macar kronik yazarı Thuróczy, Osmanlı-Türk tarihiyle ilgili konuların anlatımına kiral Sigismund'un Eflak seferi ve Küçük-Niğbolu kalesi kuşatmasına dair verdiği bilgilerle başlar (1395), ve Kral Mátyás tarafından Türklere ait Sabaç kalesinin alınışıyla (1476) ilgili kaydıyla Türklere hakkında verdiği bilgilere son verir.

Kaynağın Osmanlı-Türkleriyle ilgili olarak verdiği bilgileri, Türk, Bizans ve Batı kaynaklarıyla karşılaştırarak değerlendirdik. Hadiselerin aydınlatılmasında Thuróczy'nin çağdaşı bulunan Zotikos, Hierax, Sphranzes, Dukas, Kritovulos gibi başlıca Bizans tarih yazarlarına baş vurduğumuz gibi, Nicola Barbaro, Jean de Wavrin, M. Beheim gibi çağdaşı Batı kaynaklarından, Schiltberger, Bertrandon de la Broquière gibi hatırat ve seyahatnâmelerden, Neşri, İbn Kemal, Tursun Bey, Aşıkpaşazâde, Enverî vb. Türk kaynaklarından ve konularla ilgili modern araştırmalardan faydalanarak şu sonuçlara vardık:

Bulgaristan'ın Türklere tarafından ilhakından sonra, Macar Kralı Sigismund'un Yıldırım Bayezid'e elçiler gönderdiği ve Bayezid'in de elçileri duvarları silahla kaplı bir odaya alarak Sigismund'un Bulgaristan üzerinde ne kadar hakkı varsa, kendisinin de aynı şekilde hakkı olduğunu ve bu gücü duvarda asılı duran bu silahlardan aldığını söylemesi, 1396 Niğbolu Haçlı Seferi sırasında Sigismund'un söylediği "Gökkubbe üstümüze dahi yıkılsa, onu bile mızraklarımızla tutarız" şeklindeki kaydı orijinaldir ve diğer kronik yazarları tarafından Thuróczy'den aynen alınmıştır. Macar kralı Sigismund'un Niğbolu'ya gelirken yol üzerinde bulunan Hıristiyanlara yaptığı kötü muamele ve muharebe sırasında Fransızların attan inerek çarpışmanın ilk vuruşunu yaptıklarına dair verilen bilgi de orijinaldir.

Kaynağımızdaki Türklerle ilgili orijinal bilgileri sıralamaya devam ediyorum: Sırp despotu Brankoviç'in (bizim kaynaklarımızda

Vilkoğlu diye geçer) Kıral Sigismund'a Belgrad kalesini teslim edişi ve karşılığında aldığı şehir ve kalelerle ilgili kaydı da orijinaldir. II. Murad'ın Belgrad kuşatması hakkında en önemli kaynak diyebileceğimiz Thuroczy'nin kroniği, II. Murad'ın Belgrad kuşatmasından itibaren Türklerle ilgili verdiği kayıtlarda mufassal olmaya başlar. Kuşatmanın cereyan tarzı bakımından son derece önemli bilgiler veren kaynak, kuşatma sırasında II. Murad'ın kalenin içine kadar uzanan geniş bir lağım açtırdığı, kale kumandanı János Zovány'ın ise, karşı lağım açtırarak, 17.000 Türk askerinin ölümüne sebep olduğunu kaydederek, Türk kaynaklarının sükut geçtiği bu tarihî hadise hakkında da gayet orijinal bilgiler verir.

Hunyadi'nin Mezid Bey ile olan karşılaşması kaynağımızda etraflı ve güvenilir bir tarzda anlatıldığından, Thuroczy'nin eseri bu konuda önemli bir kaynak vazifesi görmektedir. Türk kaynaklarının oldukça kısa olarak temas ettikleri Şehabeddin Paşa'nın Macaristan seferi hakkında doğru ve güvenilir bilgi verir.

Türklerle Macarların 10 yıllık yeminli Segedin barışını imzaladığını, Hunyadi'nin kıral ve kendi adına ateşkesi kabul ederek yemin ettiğini kaydeder. Varna muharebesinden bahsederken Karaman Beyi ve Bizans İmparatorunun Macarlarla ittifakından, Hıristiyan kadirgamlarından ve Murad'ın karşıya geçişinden, muharebe öncesi yapılan Macar harp meclisinden hiç bahsetmez. Muharebede Türklerin kaybının Macarlarınkinden fazla olduğunu isabetle kaydeder.

II. Kosova muharebesi ile ilgili olarak da doğru bilgiler veren Thuroczy, Sırp Despotu kendileriyle birlikte sefere katılmadığı için, Macarların Sırbistan'ı kan ve ateşe buladıkları, hezimetten sonra firar eden Macarlardan Sırların öc aldığı, onları soyduğu ve imha ettiği şeklinde çok dikkate değer bilgiler verir. Bu muharebeden sonra Firuz Bey'in Hunyadi ile yaptığı çarpışmada yenilişi ve esir düşmesi de isabetle kaydedilmiştir.

Thuroczy'nin oldukça mufassal olarak verdiği Fatih'in 1456 Belgrad kuşatmasına dair hikâyesi, muharebenin cereyan tarzı ve savaş araç ve gereçleri hakkında verdiği bilgi bakımından çok önemlidir. Thuroczy, Fatih'in kuşatmada kullandığı topları, büyüklüklerinden dolayı nakli zor olduğu için, Kruşevaç (Alacahisar) şehrinde döktürdüğünü kaydeder. Fatih bu topları, Belgrad kalesinin düzlüğe bakan tarafına yerleştirmiş, toplardan bir kaç tanesi kalenin kuvvetli duvarlarını yerle bir etmiştir. Bu toplar 25-30 kilo büyüklüğünde

taşlar atıyor, kale duvarım aşır içeri düşen bu taşlar, içerde ulaştıkları her canlıyı yıldırım çarpmış gibi, âni bir ölümle öldürüyorlardı. Savaş makinalarının gürlemeleri Segedin şehrine kadar duyuluyor, 24 Macar mili⁴ mesafeden, yani 200 km.lik bir uzaklıktan duyuluyordu. Fatih'in deniz gemileri örneğine göre inşa ettirdiği gemilerle kalenin iki yanında akan Tuna ve Sava nehirlerini kapattığını kaydeden kronik yazarını, Türk kronik yazarı İbn Kemal doğrulamaktadır. Fatih'in Belgrad kuşatması hakkında mufassal ve orijinal bilgi veren yegâne Türk kaynağı İbn Kemal, "Tuna ile Sava, hisarın dibinde koştuğu sebepten o su yanından dahi küffara yardım gelme ihtimâli vardı. Ama kalenin önünden gemi geçirmeye mecal yoktu. O yoldan varıp mezkûr mahalli ve girişi tutmak plâni İstanbul üzerinde ettikleri gibi, gemileri askeriyle kızaklar üstüne bindirip karadan yürüttüler, hisarın ensesinden aşırıp Sava suyuna koydular"⁵ diyerek Macar kronik yazarı Thuróczy'yi tamamlar.

Fatih'in Belgrad kuşatması sırasında, János Hunyadi'nin topladığı gemilerle çok şiddetli bir nehir savaşı yaptığı ve Türkleri yenip demir zincirlerle birbirine bağlı gemilerini ateşe verdiğine dair verilen bilgi de orijinaldir. Ancak kuşatmadan 3 gün sonra ölen Hunyadi hakkında kaynağın verdiği bilgiyi ihtiyatla karşılamak gerekir. Zira Thuróczy'ye göre Hunyadi, Türklerle yaptığı uzun yıllar süren savaşlardan yorgun düştüğü için, yorgunluk ve hastalıktan ölmüştür. Oysa Türk kaynakları, kuşatmadan 3 gün sonra ölen Hunyadi'nin kuşatma sırasında aldığı ağır bir ok yarısından öldüğünde, fakat Macarların utandıklarından taun (veba) hastalığından öldü diye yaydıklarında hem fikirdirler. Thuróczy, Hunyadi'nin öldüğünü Sırp Despotundan öğrenen Fatih'in başını öne eğerek üzüntüsünden saatlerce konuşmadığını kaydeder. Fatih'in Hunyadi'nin ölümüne son derece üzüldüğüne dair Thuróczy'nin verdiği bilgiye başka kaynakta rastlayamadık.

Thuróczy'nin Fatih hakkındaki övgülerini ve Fatih'in Mátyás hakkında söylediği "Dünyanın bütün hükümdarları arasından ben ve O, sadece ikimiz hükümdar ünvanına lâyıgız" şeklindeki kaydını başka kaynaklardan kontrol edemiyoruz. Kiral Mátyas, Fatih'in I. ve II. Bosna seferleri sırasında Fatih'i uğraştırmış, fakat

⁴ 1 Macar mili 8354 m.dir.

⁵ İbn Kemal, *VII. Defter*, Ali Emiri Efendi (Millet Kütüphanesi) No. 31. Vrk. 27a-27b.

hiçbir zaman karşı karşıya gelmemişlerdir. Kronik yazarına göre Fatih, Mátyás ile açık bir meydan savaşı yapmaktan kaçınmıştır.

Kroniğin doğru olarak kaydettiği Türklerle ilgili vakalar ise şöyle sıralanabilir: Spalato prensi Hrvoya'nın Türk yardımıyla Macar ordusunu yenisi, Türklerin desteklediği Eflak prensi Dan'a karşı Macar kralının Mirçe'ye yardım gönderişi, Temesköz diyarına akınlar yapan Türklerle karşı Macarların iki başarılı çarpışma yaparak İsak Bey'i öldürmeleri, II. Murad'ın Semendre kalesini ve Sırbistan'ı hâkimiyeti altına alışı, Hunyadi'nin Semendre kalesi kumandanı İsak Bey ile yaptığı çarpışma, Fatih'in Boğaz'ın girişine büyük bir süratle inşa ettirdiği hisar ve Fatih'in harp hazırlıkları ve kuşatmada kullandığı araç ve gereçler hakkında doğru bilgi veren kronik yazarı, maalesef İstanbul'un fethi konusunda çok kısa ve eksik bilgi verir. Kırıl Mátyás'ın Türklerin elindeki Yayça kalesini işgâl edişi (1463) ve Fatih'in ertesi yıl Yayça'yı kuşattığı doğrudur, fakat Mátyás'ın Fatih'i savaş hazırlığı şayialarıyla kaçırdığına dair verilen bilgiyi ihtiyatla karşılamak gerekir. Kırıl Mátyás'ın Türklerle ait Sabaç kalesini almasına (1476) dair verilen bilgilerle kroniğin Türkler hakkındaki kayıtları sona erer.

Sadece Thuróczy'de bulunup diğer kaynaklarda rastlayamadığımız Türklerle ilgili bilgilere gelince: Macar kralı Sigismund'un Niğbolu yenilgisinden sonra (1396), yurt dışında bulunduğu sırada Voyvoda István Lackfi'nin I. Bayezid'in kızıyla Napolili Ladislas'ı (Küçük Károly'un oğlu, 1387-1414 yılları arasında Napoli Kırallığı) evlendirme çabaları, Hunyadi'nin Mezid Bey ile yaptığı çarpışmada Mezid Bey'in oğlunun da hazır bulunduğu şeklindeki kayıtlara ise, başka hiçbir kaynakta rastlayamıyoruz.

Thuróczy, Türklerin Gelibolu'ya geçişleri hakkında yanlış bilgi verirken hemen hemen çağdaşı Bizans kronik yazarı Sphrantzes'i takip etmiştir. Kırıl Sigismund'un Eflak seferi ve Güvercinlik kuşatmasının tarihi konusunda ve kuşatma sırasındaki Türk hükümdarı hakkında yanılır. Fatih'in Belgrad kuşatması (1456) tarihini de yanlış (1455) verir.

Budapeşte Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan kronolojik kayıtların 15. yüzyıl sonundan itibaren elimizde bulunması, Türk-Macar savaşlarının en önemli hadiselerini kusursuz olarak öğrenmemize yardım etmektedir. Bu vesikalar sayesinde Thuróczy'nin hatalarını 1448, 1456 yılları için doğru olarak tesbit edebiliriz.

Thuróczy'nin eserinde Türk tarihine dair kayıtlar her hadisede aynı derecede tafsilatlı değildir. Aslında orijinal ve etraflı haberler II. Murad'ın 1440 Belgrad muhasarasından sonra başlar. Özellikle Varna ve Fatih'in Belgrad kuşatması hakkında çok kıymetli kayıtları içerir. Halkondil'in II. Kosova muharebesi hakkındaki kıymetli kayıtlarını tamamlar. Thuróczy'nin Osmanlı tarihlerinin henüz yetersiz ve başlangıç devrelerinde yazılan eserinin kayıtları daha çok Bizans kaynaklarına yakınlık gösteriyor, fakat pek çok yerde Türk kaynaklarıyla (Mesela *Gazavâtnâme*, İbn Kemal) birleşiyor veya onları tamamlıyor. Türklerin Balkanlar'da ve Avrupa yakasında giriştikleri büyük seferleri anlamamıza yardım ediyor.

Kronik yazarının haber alma bakımından devletin çok önemli bir mevkiinde bulunması resmî vesikaları kullanmasına yaramış, hadiselere katılanlarla konuşmuş, eski Macar kroniklerini kolayca bulabilmiştir. Hunyadi ve oğlu Matyás'ın, II. Murad ve Fatih'in çağdaşı bulunduğu ve hadiseleri çok yakından takip ettiği için bu devreler hakkında birinci sınıf bir kaynaktır.

BİBLİYOGRAFYA

TÜRK KAYNAKLARI

- Ahmed Şemseddin Kemalpaşazâde (İbn Kemal), *IV. Defter*, Ali Emiri Efendi (Millet Kütüphanesi), No. 27.
- Ahmed Şemseddin Kemalpaşazâde (İbn Kemal), *VII. Defter* Ali Emiri Efendi (Millet Kütüphanesi), No. 31.
- Ahmed Şemseddin Kemalpaşazâde (İbn Kemal), *Tarih-i Feth-i İstanbul*, Şehid Ali Paşa (Süleymaniye Kütüphanesi), No. 2720.
- Anonim Tevârih-i Âl-i Osman, *Die Altosmanischen Anonymen Chroniken*, Neşreden: F. Giese, Breslau 1922.
- Aşıkpaşazâde *Tevârih-i Âl-i Osman*, Neşreden: F. Giese. Leipzig 1929.
- Atsız, N., *Osmanlı Tarihleri*, İstanbul 1949.
- Baştav, Ş., *XVI. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi*, Ankara 1973.
- Behçet el-Tevârih (Tercüme) Es'ad Efendi (Süleymaniye Kütüphanesi), No. 2213.
- Enveri, *Düstürnâme-i Enveri*, Neşreden: M. Halil Yananç. Türk Tarih Encümeni Külliyyatı, İstanbul 1928.
- Feridun Bey, *Münşeât-i Selâtin*, İstanbul 1274.
- Gazavât-ı Sultan Murad b. Mehmed Hân*, Neşredenler: Halil İnalçık-Mevlûd Oğuz, Ankara 1978.
- Hadidî, *Tarih-i Âl-i Osman*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazma, 1268.
- Hoca Sa'dü'd-din b. Hasan Can, *Tâc-üt Tevârih*, İstanbul 1279.
- İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, (Tenkitli Transkripsiyon) Neşreden: Şerafettin Turan, Ankara 1957.
- Karamanî Mehmed Paşa (Nişancı), *Tarih-i Nişancı*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazma, 1426.
- Kıvâmî, *Fetihnâme-i Sultan Mehmed*, Neşreden: F. Babinger, İstanbul 1955.
- Lütfi Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osman*, Ali Neşri, İstanbul 1341.
- Neşri, *Cihannümâ*, Neşreden: F. Taeschner, cilt 1, Leipzig 1951.
- Neşri, *Cihannümâ*, Neşredenler: M. Altay Köymen - F.R. Unat, cilt 1. Ankara 1948, cilt 2, Ankara 1957.
- Oruç Bey, *Tevârih-i Âl-i Osman*, Neşreden: F. Babinger. Hannover 1925.
- Sarıca Kemal, *Selâtin-nâme*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazma, 331.
- Solakzâde, *Solakzâde Tarihi*, İstanbul 1297-1298.
- Tursun Bey, *Tarih-i Ebu'l-Feth Sultan Mehmed Han*, İstanbul 1330.
- 1486 Tevârih-i Âl-i Osman, Neşreden: József Thury, *Török Történetirök*, cilt 1, Budapest 1893.

BİZANS KAYNAKLARI

- Dukas, *Bizans Tarihi*, Çeviren: V.L. Mirmiroğlu, İstanbul 1956.
- Hierax, Yunancadan Macarcaya çeviren: Vilmos Pecz, *A Várnai Csatárol*, Századok 1894.
- Kritovulos, *Tarih-i Sultan Mehmed Sâni*, Çeviren: Karolidi, İstanbul 1328.

Zotikos Paraspondylos, Yunancadan Macarcaya çeviren: Vilmos Pecz, *Zotikos Költeménye a Várnai Asatáról*, Századok 1894, (Macarcadan çeviren: Hicran Akm, *Zotikos'un Varna Savaşına Dair Manzumesi*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi, XIV. ciltten ayrı basım, Ankara 1983).
Georgios Sphrantzes, *Vekâyinâme*, Tercüme eden: V.L. Mirmiroğlu (TTK'da gayri matbu nüsha).

DİĞER KAYNAKLAR

Beheim Mihály, *élete és művei a magyar történelem szempontjából*, Neşreden: Jacob Bleyer, Századok 1902.
Bertrandon de la Broquiere *utazása, 1433*, Macarcaya çeviren: István Szamota, *Régi utazások Magyarországon és Balkán-félszigeten 1054-1717*, Budapest 1891.
Bulgar ve Sırp Kronikleri: Neşreden: A. N. Kurat, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, sayı 4-5, 1965.
Decreta Regni Hungariae 1301-1457, Neşredenler: Franciscus Döry, Georgius Bónis, Vera Bácskai, Budapest 1976.
Horváth, János, *A magyarok krónikája*, Budapest 1978.
Jean de Wavrin, *krónikájából*, Macarcaya çeviren: Lajos Kropf, Századok 1894.
Magyar Törvényár CjH (Corpus Juris Hungaricarum) 1000-1526, évi, törvénycikkék, Budapest 1899.
Mályusz, Elemér, *Şsigmond-kori oklevéltár I-II (1387-1410)*, Budapest 1951-58.
Nicola Barbaro, *Kostantiniye Muhasarısı Ruznâmesi*, İstanbul 1953, Ayrıca Şemseddin T. Diler neşrini kullandık, İstanbul 1976.
Schiltberger, Ali Emirî Efendi (Millet Kütüphanesi), No. 281. (Tercüme eden: Kurmay Binbaşı Hakkı Muhlis, 1338).
Schwandtner, Johannes Georgius, *Scriptores Rerum Hungaricarum Veteres Ac Genuini*, cilt 1, Vindobonae 1766.
Silberschmidt Max, *Venedik Menbalarına Nazaran Türk İmparatorluğunun Zuhuru Zamanında Şark Meselesi*, Çeviren: C. Köprülü, İstanbul 1930.

ARAŞTIRMALAR

Angyal, Dávid, "A szegedi béke", *Történelmi Tanulmányok*, Budapest 1937.
Atiya, A.S., *The Crusade in the Later Middle Ages*, New York 1965.
Atiya, A.S., *The Crusade of Nicopolis*, London 1934.
Atiya, A.S., *Crusade, Commerce and Culture*, Bloomington 1962.
Babinger, F., *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çeviren C. Üçok, Ankara 1945 (TTK'da gayri matbu nüsha).
Balássy, Ferenc, *Körmöczi okmányok kátayakról*, Századok 1875.
Baştav, Ş., "Valeur de l'Oeuvre de Doukas", *Cultura Turcica*, Ankara 1965.
Baştav, Ş., "Laonikos Halkondil", İbrahim Kafesoğlu Armağanı, *Türk Kültürü Araştırmaları*, 1985, s. 127-134.
Baştav, Ş., "Türk Tarihi Bakımından Dukas'ın Eserinin Değeri", *Türk Kültürü Araştırmaları*, Yıl 2, Sayı 1-2, Ankara 1965.
Baştav, Ş., "XV Asırda Türklerin Belgrad Muhasaraları ve Macarlar", (Henüz neşredilmeyen makalesi).

- Beigel, István, "Adalék Bonfinus élete történetéhez", Századok 1902.
- Bréhier, Luis, *Vie et Mort de Byzance*, cilt 1, Paris 1947.
- Deér, József, "Zsigmond király honvédelmi politikája". *Hadtörténelmi Közlemények*, 1935-36.
- Delilbaşı, Melek, "Johannis Anagnostis" Diigisis Peri Tis Tefteas Aloseos Tis Thesalonikis", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1970-1974. Cilt 8-12, Sayı 14-23, Ankara 1975.
- Elekes, Lajos, *Hunyadi*, Budapest 1952.
- Erzi, A. Sadık, "Türkiye Kütüphanelerinden Notlar ve Vesikalar", *Belleten*, 1950.
- Fraknoi, Vilmos, *a Hunyadiak és a Jagellók Kora (1440-1526)*, *Magyar Nemzet Története*, cilt 4, Budapest 1896.
- Fraknoi, Vilmos, *A budai krönika Chronica Hungarorum 1473*, Budapest 1900.
- Gibbons, H.A., *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*. Çeviren R. Hulusi, İstanbul 1928.
- Gökbilgin, T., "XV. Asrın Birinci Yarısında, II. Murad Devrinde Hıristiyan Birliği ve Osmanlı-Macar Mücadeleleri Sırasında Edirne" (Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı), Ankara 1965.
- Halecki, O., *The Crusade of Varna*, New York 1943.
- Hammer, J. v., *Devlet-î Osmâniye Tarihi*, Tercüme eden: Atâ Bey, cilt 1-2 İstanbul 1329.
- Horváth, János, *A Magyar Irodalom Kezdetei*, Budapest 1931.
- Horváth, János, *Az Irodalmi Műveltség Megoszlása*, Budapest 1944.
- Hóman, Bálint-Szekfü, Gyula, *Magyar Történet*, cilt 3, Budapest 1935-36.
- Iorga, N., "İstanbul'un Zaptı Hakkında İhmal Edilmiş Bir Kaynak", Çevirenler: Fazıl Işıközlü Adnan Sadık Erzi, *Belleten*, 1949.
- Ivánfi, Ede, "Keve Vármegye Emléke", Századok 1872.
- Jireček, Constantin, Jos., *Geschichte der Bulgaren*, Prag 1876, Bölüm XVIII ve XIX. Çeviren: Fazıl Işıközlü (TTK'da gayr-i matbu nüsha).
- İnalçık, Halil, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, Ankara 1954.
- İnalçık, Halil, "Bibliyografya" (V.L. Menage: Neshri's History of the Ottoman Sources and Development of the text, London 1964), *Belleten*, cilt 29, sayı 116, 1965'den ayrı basım.
- Katona, A. Stephano, *Historia Critika Primorum Hungariae Ducum, ex Fide Domesticorum et Exterorum Scriptorum*, Pestini 1778.
- Klaič, Vjekoslav, *Bosznia Története*, Macarcaya çeviren: I. Szamota, Nagy-Becskerek 1890.
- Klaniczay, Tibor, *A Magyar Irodalom Története*, Budapest 1982.
- Knauz, Nándor, "Az 1397-ki Országgyűlés", *Magyar Történelmi*, Tár. Pest, 1857.
- Köprülü, Fuat, "Aşık Paşa-zâde Maddesi", *İslam Ansiklopedisi*; cilt 1.
- Levend, A.S., *Gazavâtnâme-î Mihaloğlu Ali Beğ*, Ankara 1956.
- Mályusz, Elemér, "A Thuróczy-krönika XV. Század Kiadásai", *Magyar Könyvszemle*, 1967.
- Mályusz, Elemér, *A Thuróczy János Krönika és forrásai*, Budapest 1967.
- Mályusz, Elemér, "Zsigmond király központositó törekvései Magyarországon". *Történelmi Szemle*. Yıl 1960, sayı 2-3'den ayrı basım.

- Mályusz, Elemér, "Thuróczy János krónikája és a Corvina". *A filológiai Közlöny*.
Yıl 1966, sayı 3-4'den ayırışım, Budapest 1966.
- Mályusz, Elemér, *Zsigmond király uralma Magyarországon 1387-1437*, Budapest 1984.
- Milleker, Bódog, *A törököknek első betörései Dél-Magyarországba Zsigmond és Albert királyok idejében 1393-1439*, Temesvár 1914.
- Miskolczy, István, "Nápolyi László", *Századok* 1922.
- Moravcsik, Gy., *A magyar történet bizánci forrásai*, Budapest 1934.
- Moravcsik, Gy., *Bizánci esászárok és követeik Budán*, *Századok* 1961.
- Moravcsik, Gy., *Görög költemény a várnai csatáról*, Budapest 1935.
- Moravcsik, Gy., "Türk Tarihi Bakımından Bizans Kaynaklarının Ehemmiyeti",
İkinci Türk Tarih Kongresi, İstanbul 1937.
- Moravcsik, Gy., *Byzantinoturcica I*, Budapest 1942.
- Ostrogorsky, G., *Geschichte der Byzantinischen Staates*, München, 1963.
- Parmaksizoğlu, İsmet, "Kemal Paşa-zâde", *İslam Ansiklopedisi*, cilt 6
- Péczély, József, *A magyar története*, cilt 2, Debrecen 1837.
- Perjés, Géza, "Az oszman birodalom európai háboruinak katonai kérdései
(1356-1699)", *Hadtörténelmi Közlemények*, 1966, 1967.
- Pesty, Frigyes, "Zsigmond király fogságának ideje," *Magyar Tudomány Értekező,*
kező, Pest 1862.
- Pogodin P., "1453'de Bizans'ın Türkler Tarafından Muhasarası ve Alınması Tarihinin Kaynaklarına Ait Bir Hülasa", *Jurnal Ministerstva Narodniyogo Prosvetşeniya Şestoye Desyatiletije* (Millî Eğitim Bakanlığı Dergisi), Bölüm CCLXIV. 1889, Çeviren: M.E. Resulzade.
- Podhradczky, Josephus, *Chronicon Budense textum recognovit*, Budae 1838.
- Pór, Antal-Schönherr, Gyula, *Az Anjou ház és örökösei (1301-1439)*, *Magyar Nemzet Története*, cilt 3, Budapest 1895.
- Rázsó, Gyula: "A Zsigmond-kori Magyarország és a török veszély (1393-1437)"
Hadtörténelmi Közlemények, 1973.
- Rónai, Horváth Jenő, *Magyar hadi krónika*, cilt 1, Budapest 1895.
- Salamon, Ferenc, *Magyarország a török hódítás korában*, Budapest 1895.
- Sinkovics, István, "A török elleni védelem fő kérdései", *Hadtörténelmi Közlemények*, Budapest 1966.
- Székely, Ottokár, "Hunyadi János első hadjáratai," *Hadtörténelmi Közlemények*, Budapest 1919-1921.
- Le Roulx, Delaville, *La France en Orient au XIV. ème Siècle*, cilt 1, Paris 1886.
- Tekindağ, Şehabeddin, "Neşrî Maddesi", *İslam Ansiklopedisi*, cilt 9,
- Thúry, József, *Török Történetírók*, cilt 1, Budapest 1893
- Unat, F.R.: "Anonim Bir Tevârih-i Âl-i Osman Nüshası Hakkında, *Altıncı Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1967.
- Varjú, Elemér, "A Thuróczy-krónika kiadásai és a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárában őrzött példányai", *Magyar Könyvszemle*, Uj folyam 10 (1902).
- Yinanç, M. Halil, *Düstürnâme-i Enverî Medhal*, İstanbul 1930.
- Wenzel, Gusztáv, "Marino Sanuto Magyarországról 1496-1501 - ben," *Századok* 1871.
- Wenzel, Gusztáv, "Hunyadi János levele 1444 - böi", *Századok* 1869.

Wertner, Mór, "Magyar hadjáratok a XV. század második felében", *Hadtörténelmi Közlemények*, 1912.

EL KİTAPLARI

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, cilt 1-3, İstanbul 1333-1342. *İstanbul Kütüphaneleri Tarih Coğrafya Yazmaları Katalogları Türkçe Tarih Yazmaları. Türk Tarihine Ait Eserler*. Milli Eğitim Bakanlığı Neşri, İstanbul 1943.

Kosáry, Domokos, *Bevezetés Magyarország Történetének Forrásaiba és Irodalmába*, cilt 1, Budapest 1970.

Kurat, A.N., *Orta Zaman Tarihi İçin Kısa Bir Bibliyografya*, İstanbul 1934.

Kurat, A.N., "Bizans'ın Son ve Osmanlıların İlk Tarihçileri", *Türkiyat Mecmuası*, cilt 3, 1935.

Magyarország Történeti Kronológiája I. A Kezdetektől 1526-ig, Budapest 1981.

Muralt, Eduard de, *Essai de Chronographie Byzantine*, St. Petersburg, cilt 2, 1871.

Szentpétery Imre, *Oklevéltani Naptár*, Budapest 1912.